

Kansanperinteen metsäkuvia

Pekka Virtanen

SUMMARY: THE FOREST IN FINNISH FOLKLORE

Virtanen, P. 1987. Kansanperinteen metsäkuvia. Summary: The forest in Finnish folklore. *Silva Fennica* 21(4): 453–474.

Artikkelissa esitetään näköaloja suomalaisen kansanperinteen metsämaisemiin. Ne antavat havainnollisen kuvan metsien merkityksen moniulotteisuudesta. Tarkastelun keskeisenä kohteena on menneiden aikojen metsäperinne, jonka kautta voidaan myös pohtia tämän päivän metsää suomalaisen mielen maisemassa.

Several views to forests' role in the Finnish folklore are presented. They clearly show how many important dimensions forests have had in Finnish life. Descriptions concentrate on forest-related traditions of ancient times. They give a basis to examining the role of forests in the modern Finnish mind.

Keywords: Folklore, forest traditions, forest history
ODC 907.6+902

Author's address: Kämnerintie 4 B 46, SF-00750 Helsinki, Finland.

Johdanto

Mahdollisuudet lähestyä luontoa kansanperinteen kautta ovat moninaiset, ja aiheesta onkin tehty lukuisia eri laajuisia yleistarkasteluja (esim. Hultkrantz 1961, 1966, Floyd 1976, Löfgren 1980, 1981, Pentikäinen 1983, Bø 1986). Niissä ei välttämättä ole kiinnitetty huomiota erityisesti metsään, mutta silti havainnot ovat osittain metsiinkin sovellettavissa. Kansanperinteen metsällä on kuitenkin oma erikoisluonteensa, josta jäljempänä esitettävien suomalaisten esimerkkien lisäksi on monia laajoja ulkomaisia esityksiä. Niihin ei kuitenkaan tässä yhteydessä ole mahdollista puuttua (esim. Mannhardt 1904–05, Paulson 1958, 1961, Hultkrantz 1961, Sälzle 1965, Høeg 1974, Tillhagen 1985).

Laajimmillaan kansanperinteen metsän voi ymmärtää sisältävän kansankulttuurin koko alueen, jolloin mukana ovat esimerkiksi metsästyksen, kaskeamisen ja tervanvalmis-

tuksen tekniikka (kansankulttuurin yleisesityksiä esim. Vuorela 1977, Talve 1979, vrt. Eknaes 1975). Seuraavassa on kuitenkin pääasiana henkinen perinne, folklore eli suullinen perinne, josta aineistoa on erityisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kansanrunousarkistossa. Yleensä kansanperinnekäsitettä käytetäänkin tässä suppeammassa merkityksessä sisällyttämättä siihen aineellista kansankulttuuria.

Kansanperinteen metsäaineistoa ei seuraavassa esitetä minkään yhtenäisen teorian puitteissa, vaikka esimerkiksi perinne-ekologiset lähestymistavat (esim. Hultkrantz 1966, 1979, Sarmela 1974a, Honko 1981) antaisivatkin tähän hyviä malleja. Suomalainen erittäin runsas ja monimuotoinen metsäperinne esitellään yleisluontoisesti perinnelajeittain, vaikka useat teemat kulkevatkin läpi koko perinteen kentän tieteellisistä luokituksista piittaamatta.

Kalevalainen runous

Kun Elias Lönnrot tapasi eräällä vaellusmatkallaan 1820-luvun lopulla Rantasalmella viisivuotiaan lapsen, kysyi tämä vieraalta kulkijalta, oliko hänenkin maassaan yhtä hauskaa kuin heillä täällä. Pojan mielestä tuo hauskuus oli sitä, kun oli "niin kauniita metsiä vallan lähellä ja siellä oli pieniä lintusia, ja kukkia siellä on ja marjoja ja kaikkia".

Pojan sanat myötäilivät myös niitä tunteuksia, jotka Lönnrot itse oli keruumatkoillaan kokenut "kauniita lehtimetsiä" tai "jylhiä havumetsiä" kulkiessaan. Muutkin runonkerääjät olivat hurmaantuneet "neitseellisten" metsien tenhosta, "metsien yksinäisyydestä", "metsien kohdusta", "kalevalaisista aarniometsistä" ja "koskemattomasta luonnosta", varsinkin kun "korvesta" oli löytyvä suuri aarre, kalevalainen runous. (Haavio 1965). Osittain tämä, ei aina niinkään koskematon metsäkorpi, on ymmärrettävä kaukaisen ja sivistyksen ulottumattomissa olevan paikan symboliksi. Koskematon luonto metsineen, vaivalla tavoitetut alkukodit, eksoottiset runonlaulajat ja ihmeellinen runous kertoivat jotain olennaista perussuomalaisuudesta ja halu sen löytämiseen oli suuri (Sihvo 1973).

Kalevalaa pidetään varhaisen suomalaisen mielen aidoimpana tulkkina ja ilmentymänä. Kieltämättä eepos tarjoaa vaikkapa menneisyyden metsien arvioijille monia eksoottisia ja jännittäviä matkoja (ks. esim. Keränen 1935, Korvenkaiku 1935, Lehto 1935, Salminen 1935). Mutta aito kansanrunous on Kalevalaakin ihmeellisempi ja monimuotoisempi. Lönnrotin kokoaman Kalevalan ja tunnelmarunoihin keskittyvän Kantelettaren kautta saa ehkä oikeansuuntaisia mielikuvia "menneisyyden kansanrunouden hämäryydestä" (Kaukonen 1979). Mutta lähdeittäessä etsimään kansanrunouden metsää alkuperäisessä muodossaan on tukeuduttava Suomen Kansan Vanhojen Runojen 33-osaiseen kirjasarjaan tai SKS:n kansanrunousarkiston koelmiin.

Kertova runous

Kalevalaisen kertomarunouden metsä vaihteli runosta toiseen ohi kiitävinä maise-

mina, yksittäisinä tapahtumapaikkoina, myötälävänä luontona, myyttisenä alueena tai erikseen mainitsemattomana mutta silti koko ajan taustalla olevana paikkana. Silloin kun pääaiheiden käsittely sai tärkeimmän osan, ei maisemien kuvauksen tarvinnut muodostua kovinkaan reheväksi (Tolvanen 1939). Monesti luonnonympäristö metsämaisemineen tulikin esiin nopeina ja kevyinä piirtoina: *Asteli ahoa myöten, leyhätteli lehikköä*. Mutta paimenten, metsästäjien, soturien ja muiden metsässä kulkijoiden ympärillä oleva metsä oli aistittavissa myös ilman erikseen tähdennettyjä "metsäisiä" kiintopisteitä.

Kertovien runojen metsät saattoivat olla konkreettisia ja realistisia tapahtumapaikkoja, mutta sisältäessään ikivanhoja, esim. ihmisten ja eläinten suhteesta kertovia myyttiaihteita, saivat metsät kasveineen, eläimineen ja haltijoineen aivan toisenasteisia merkityksiä.

Isosta Tammesta kertova runo on yksi näistä kaukaiseen menneisyyteen palautuvista myyteistä. Se liittyi pyhien lehtojen maailman alkuajoista kertoviin seremonioihin ollen yksi haara kansainvälisestä maailmanpuu-kuvitelma. Alunperin runo oli maailman alkuajasta kertova pyhä teksti siinä missä uskon-tunnustus tämän päivän kristitylle. Mutta kristinuskon hävittäessä pyhät lehdot riittikonaisuuksineen, kehittyi runosta eri tahoilla itämerensuomalaisista aluetta keinulaulu, juomalaulu tai tautiloitsun johdanto (Kuusi 1963, 1980, Haavio 1980). Moniin suuntiin rönkyilevien runotoisintojen taustalta on hahmotettavissa ajatus jättiläismäiseksi kasva-neesta, kaiken pimentävästä puusta:

... Kasvoi tuohon tarkka tammi
pitkä pihlaja yleni,
harotteli haarojaan
ojenteli oksiaan
levitteli lehtiään ...
(Soikkola)

Maailman tasapainoa järkyttäneelle puulle etsitään kaatajaa ja lopulta sankari löytyykin: puu kaadetaan ja maailma pelastuu.

Muinaisten suomalaisten kevätjuhlissa laulettiin keväällä virkoavasta kasvillisuuden edistäjästä *Sämpsä Pellervoisesta*, tšekäläisestä Dionysoksesta. Pyhissä lehdoissa suoritettuisa seksuaalissävyisissä seremonioissa laulet-

tiin Sämpsän herättelemisestä kertovaa runoa, jolle on vastineita myös muiden kansojen talven taittumista juhlivissa kevätmenoissa (Harva 1948, Haavio 1961, 1980, Kuusi 1963, 1980). Inkerin runoissa vironneeseen Sämpsään liitettiin viljalajien kylväminen, mutta pohjoisilla runoalueilla Sämpsä toimi eri puulajien kylväjänä:

... Tuli tänne kylvämähän
taroja tihittämään
suot kylvi, kanervat kasvo
norot kylvi, koivut nousi
mäet kylvi, männyt kasvo
maat tuoreet tuomikkoiksi
maat kajat kataakoiksi
lepikoiksi lempipaikat ...
(Kaavi)

Kansan parissa uskottiin, vielä kauan pakanuuden jälkeinkin, seksuaalimenojen vaikuttavan edistävasti kasvillisuuteen. Kristin-usko vastusti tällaisia käsityksiä, ja niinpä virolais-inkeriläis-karjalainen runo metsästä ja siellä tapahtuneesta syntiinlankeemuksesta saattaakin olla kristillinen moralisoiva vaihtoehto "pakanallisille" kevättriittirunoille (Kuusi 1963, 1980, ks. myös Vartiainen 1963):

Suokkaan soria poika
hevoisia oli etsimässä:
lesken tyttären lepäsi
Marin tyttären makasi
kaian korven kainalossa
sinisen salon sisässä.
Alkoi tuo salo hävitä
metsät meidän kuivaella
lehet puusta, ruohot maasta
käk on kuusesta kukkumasta
päivä päälle paistamasta
kuu päälle kumottamasta.
Tuotiin papit Paaritsalta:
ristittihin meidän metsät
ristittihin, kastettihin.
Siit alkoi salot siletä
metsät meidän kasvaella
lehet puuhun, ruoho maahan
Käk on puuhun kukkumahan
päivä päälle paistamahan
kuu päälle kumottamahan.
(Sakkola)

Martti Haavio on oletanut, että *Kantelejakso*, ensimmäinen kanteleen alkuperästä kertova runo olisi liittynyt osana varhaisempiin rituaaleihin, joiden tarkoituksena oli edesauttaa metsästyksen ja kalastuksen onnistumista (Haavio 1950). Sellainen tulkinta on johdettavissa kohdasta, jossa Väinämöisen tai muun sankarin soitto houkuttelee ihmiset, veden ja myös metsän asukkaat ihmetystä kuulemaan:

... Ei sitä metässä liene
jalan neljän juoksevata
kahden siiven siuhkavata
joka ei tullut kuulemahan
tehessä Isän iloa:
itteki metän emäntä
rinnoin aidalle ajain ...
(Pohjanmaa)

On Haavion havainto oikea tai väärä, on Kantele-runo joka tapauksessa eläinmyyttillisine viitteineen vauhdikas ja esteettisesti loistokas kokonaisuus (Haavio 1950, Kuusi 1963, 1980).

Kalevalaisissa runoissa voitiin edelleen kertoa salaperäisestä metsään katoamisesta kuten *Pilviin viedyn* runossa (Aarne 1930), laulun voimasta kaataa metsiä kuten *Hiidestä kosinta* -runossa tai vaikkapa metsän alla makaavasta *Antero Vipusesta*, jolta oli löytyvä veneen rakentamiseen vaadittavat sanat. Kalevalaisen kertomarunouden metsämaisemissa tavoiteltiin myös *Hiiden hirveä* (Hautala 1947) ja *Isaa härkää*, tai siellä Kalevalan poika, tšekäläinen kulttuurieros, suoritti osan kuuluisasta kostostaan. Kertovilla runoilla oli kullakin oma näkemyksensä tapahtumista, ja siihen maailmaan kuului yhtä hyvin kuukauden härän sarvien väliä juossut orava kuin puhuva puu tai paimenen arkiset askareet.

Lyriikka

Kalevalainen lyriikka eli tunnelmarunous oli suurelta osin naisten runoutta. Ja erityisesti se oli kuvan runoutta. Siinä luonto ei esiintynyt vain paikallistavina taustakulisseinä, vaan se oli kiinteä ja läheinen kaikupohja kaikille mielialoille. Ilon, surun, tuskan tai epäroinnin tunteet pääsivät ilmoille monen-

laisten "ravitsevien" luontokuvien kautta. Metsä puineen, eläimineen, kasveineen, kantoineen ja risuineen toimi paitsi kohtalojen ja mielialojen vertauskuvana, myös runojen yleisen tunnelman tehostimena (kalevalaisesta lyriikasta ks. Krohn 1931, Enäjärvi-Haavio 1935, Tarkiainen 1943, Haavio 1952, Timonen 1980).

Äänen ja laulamisen tunteen kaikupohjaa voitiin etsiä metsästä kuten keski-inkeriläisessä runokatkelmassa:

Soi metsä kuin maa ja korpi
Metsä herttanen heläjä
Huolellisen huutaessa
Kaihottoman kaljues! . . .
(Koprina)

Erityisen suosittu laulun iloa ja laulamista luonnehtiva kielikuva on ollut laulajan vertaaminen metsässä kaiuttelemaan käkeen (Relander 1894, Krohn 1931).

Monet lyyristen runojen säkeet kertovat laulajan oppineen laulunsa paimenessa ollessaan. Länsi-Inkerissä laulajat kertovat menneensä metsään ja oppineensa laulamisen taidon siellä erityisesti käeltä. Kuvaukset saattoivat olla taitavan tarkkapiirteisiä luonnehdintoja:

. . . Mä kuuntelin kuusen alla.
Käki kukkui, kuusi notkui,
lintu lauloi, latva liikkui,
sisava pani pajussa;
kun sisava sirkutteli,
niin se paju painahteli . . .
(Länsi-Inkeri)

Monissa lyyrisissä runoissa on metsä otettu kodittoman ja onnettoman osaisen vertauskuvaksi:

. . . Korvessa on miun kotini
pirttini petäjikössä . . .
(Impilahti)

. . . Miun on korvessa kotini,
pihani petäjikössä,
Kartano katajikossa . . .
(Ilomantsi)

. . . Minä pyy pesätön lintu
minä sirkkunen siaton,

minä varpunen varaton,
minä koppelo koditon.
(Pielisjärvi)

Tupa on puussa tuutivassa
leipä männyssä mäellä
vellijauhot vehkasuolla,
kakkara kataikolla.
(Tuupovaara)

Soi metsä, kumaja korpi
heläjele hiekkaranta . . .
miun vakoisen vastahain
kohtahain kova-osasen.
(Sakkola)

Yksinäisyyttä voitiin kuvata myös suden, ketun, karhun, teeren ja joskus myös puun yksinolona metsässä. Huolia taasen moitittiin olevan "kuin kuusessa käpyjä", "petäjässä pirparaisia", "katajassa karpheia", "oksia pahassa puussa" tai "koivuja kovalla maalla". Onnetonta voitiin verrata "noropetäjään", "vilupetäjään" tai "karankakuuseen" (Relander 1894).

Metsä, erityisesti suuri metsä on usein tehnyt synkän ja surullisen vaikutuksen (Relander 1894), mutta metsä oli myös vapauttava surujen ja huolien pakopaikka, ihmisen kuuntelija ja myötäeläjä:

Kostuttelen koivun juuret
pehmytän petäjän juuret,
helkkehillä hernehillä,
paksuilla pajunjuvillä,
kuumaisilla kyynelillä.
Ei uo miul sitä sisoista,
ei sitä emoise lasta,
kelle mie hoastaisi halluin,
pakajaisi miel' pahhai.
Mie meä metseä kesäl,
hoasta hoava lehtilöil,
pakaja paju vesoil,
nuo ei kerro kellekeä.
(Sakkola)

Edellisen esimerkin tapainen metsien ja puiden puoleen kääntymisen on Timosen (1984) mukaan ollut itäsuomalaisilla alueilla yleinen runojen aihe. Metsä on mielikuvana ollut "paitsi yksinäisen kova kohtalo, myös järjestyneen, hierarkkisen ja tukahduttavan yhteiskunnan vastakohta: vangitun illuusio vapaudesta, sopeutumattoman pelastus".

Myös rakkauden liekki sävytti metsän kokemisen kuten laulajan sanoissa:

Tänne on kultanen kuulunut,
Armahani astujellut, . . .
Lehti on viittä leppiämpi,
Korpi kuutta korkiampi,
Koko metsä mieluisempi,
kangas kahta kaunihimpi.
(Itä-Suomi)

Toisella tavalla rakkaus liittyi puihin laulajan verratessa sopivaa puolisoa tuomeen, koivuun tai tammeen (Relander 1894). Lehtipuiden feminiinisyyden on tullut esiin myös arvoitusten (Köngäs-Maranda 1970), metssänneitojen ja riimillisten laulujen yhteydessä, kun taas havupuut on usein nähty miessukupuolen edustajina.

Lyyrisille runoille on monesti ollut tunnusomaista syvä kiintymys kotiseudun luontoon ja sen yksityiskohtiin (Tolvanen 1939). Metsien ja puiden kuvauksilla ylistettiin kotiseudun kauneutta. Erityisesti Länsi-Inkerin kotiseudun ylistyrunoissa tapaa komeita luonnehdintoja onnellisen maan ominaisuuksista (Tarkiainen 1912):

. . . Suot kasvaa solajii koivui,
Kangas kaunejii petäjii,
Kasvaat kuuset kukkalatvat,
Lepät liinavaattehissa,
Koivut korvarenkahissa.
(Länsi-Inkeri)

. . . Meiän mail on puut punaiset,
Puut punaiset, maat siniset,
Hopeaiset hongan oksat,
Kultaiset petäjän kerkät,
Vaskiset katajan varvat,
Meill on metsät mettä täynnä,
Puunjuuret punaista olta . . .
(Länsi-Inkeri)

Kun matka joutui pois kotiseudun läheisyydestä oli luontokin armoton:

. . . Joka puu minnuu puruopi,
joka sammakko sanuopi,
joka rietta riitelyöpi,
joka leppä leikkoavi,
joka huapa hakkoavi . . .
(Korpiselkä)

Entisessä kodissa taasen:

. . . Alkoit surra meidän metsät,
Alkoit kuuset kuivaella . . .
Itkoot puut, itkoot petäjät,
Itkoot karsitut katajat,
Itkoot hongat huolelliset . . .

Joissakin runoissa verrattiin kotiseutua ja vieraita maita toisiinsa seuraavin kuvin:

Katsoin maille vierahille,
Selin puut, selin petäjät,
Selin hongat huolaniekat,
Selin on ilman lintusetki,
Kuin katsoin omille maille,
Sylin puut, sylin petäjät,
Sylin hongat huolaniekat.
(Markkova)

Kotiseeturunojen metsä- ja puukuvastot liittyivät yksinomaan kotipiiriin tuttuun maisemaan. Metsä- ja luontokuvat maakunnallisen ja valtakunnallisen identiteetin symboleina liittyvät jo toisiin yhteyksiin (esim. Klinge 1984).

Paimenen työ saattoi olla iloista ja vapautta, kun pääsi pois kotipiirin melusta ja velvoitteista metsän rauhaan. Mutta laulut kertovat myös paimenen koleasta, viluisesta, nälkäisestä ja liian pitkästä työrupeamasta (Enäjärvi-Haavio 1935, Tarkiainen 1943); kodin iloilkekin oli saatava vuoronsa:

Mäne päivä männiköll',
Kule päivä kuusikoll'
Lase paimenta kottii
Pyttyy pykältämmää,
Voipyytty vuolemaa!
(Keltto)

Paimenlaulut kertovat elämästä ulkona karjan parissa, välillä huolestuneinkin sävyin karjan hyvinvoinnista. Laulu ja soitto olivat ajankulua pitkille päiville metsässä, mutta samalla ne pitivät karjan koossa ja pedot kaukana (Enäjärvi-Haavio 1935, Johnson 1980).

Toisinaan, kun paimen Enäjärvi-Haavion (1935) sanoin oli "kalleine kaittävineen suurissa metsissä yksin kulkiessaan turvaton ja mahtavista luonnonvoimista riippuvainen niin kuin muinaisten kehityskausien luonnonihminen konsanaan", lähestyivät laulut loit-

sujen tapaisia toivotuksia petoeläimiä ja muita vaaroja vastaan.

Loitsut

Loitsut ovat kalevalamittaista, harvemmin suorasanaista sanataikuutta, jolla on pyritty selvään päämäärään, toisin kuin esimerkiksi lyriikassa. Loitsujen avulla on edistetty henkilökohtaista tai yhteisön hyvinvointia ja torjuttu monenlaisia uhkatekijöitä (loitsuista ks. Kuusi 1963, Ilomäki 1986).

Kalevalamittaisia loitsuja liittyi metsien maailmaan runsain määrin. Loitsut kohdistettiin metsän eläimiin, tauteihin, metsänhaltijaan jne. Loitsuissa tulee hyvin esiin myös kristillisen perinteen vaikutus, sillä paikoitain metsänhaltijat ja karjanhoidon sekä metsästyksen pyhimykset yhdistyivät yllättävän sopuisasti toisiinsa (Mansikka 1939, 1941a, 1941 b, 1943).

Monet metsästäjänluvut olivat komeita luonnonmaalailun kokonaisuuksia, joista kuvastui erämiehen väkevä luonnontunne. Mutta niillä oli myös käytännöllinen tarkoitus pyrittäessä saamaan metsän voimat suopeiksi metsästäjän toiveille (Tolvanen 1939):

Mielly metsä, kostu korpi,
lempihi, salo sininen,
minun metsälle mennessän,
korvelle kohottuani;
paista kuuna kuusen oksat,
tähtenä petäjän oksat,
minun metsälle mentyäni,
korvelle kohottuani;
pane kuuset kukka päihen;
petäjät hopia päihen.

(Suomen Pohjois-Karjala)

Riista- tai vahinkoeläintä voitiin puhutella maanittelevin nimityksin ja samalla osoittaa sille suopea kehoitus toimia ihmisen toiveiden mukaisesti (Kuusi 1960):

Oravainen, värttäjäinen,
metsän valkia vasanen,
puun puria puhtahainen,
korven kirjo lähtemäinen,
ojenaite oksaselle,
levitäite lehväselle.

(Häme)

Näyttävimmät yksittäisen eläimen ympärille kietoutuneet seremoniakokonaisuudet ovat liittyneet karhuun. Tämä ei sinänsä ole ihmeellistä, sillä karhu oli kunnioitettu, ihmiseen ja metsänhaltijaan verrattavissa oleva luonnonolento (vrt. Nirvi 1947, Karhu 1947). On jopa arveltu, että Suomen ja Itä-Karjalan kivikautiset asukkaat olisivat jakautuneet kahteen klaaniin, joista toinen olisi palvonut toteemieläimenä hirveä, toinen karhua (Kuusi 1963).

Karhunpeijaisseremonia on ollut yksi harvoista pakanuuden ajalta periytyneistä juhlita, joissa myyttirunon ja riitin yhteys on säilynyt (Kuusi 1963). Karhun kaato ja peijaisseremoniat olivat monimutkainen kokonaisuus, johon kuuluivat alkuvalmistelut, pesälle meno, karhun herättäminen, riitit metsästyspaikalla, saaliin kuljetus kotiin, peijaiset valmisteluineen ja lopuksi kalloriitti. Viimeksimainitussa karhun kallo ripustettiin puuhun ja luut haudattiin maahan. Näin karhu lähetettiin lähtövirsiensä saattamana takaisin "metsän kotiin", "metsänjumalan valtakuntaan", "esi-isiansä kotiin", "taivaan äärelle". Riitillä ihminen turvasi hyvien välien säilymisen haltijoiden ja eläimen esi-isien kanssa (Karhu 1947, Kuusi 1963, Paulson 1965, Haavio 1967, Sarmela 1972).

Karjan metsälaiduntamiseen liittyi monia loitsuja, joiden tarkoituksena oli estää karjan sairastuminen, loukkaantuminen, metsänpeittoon häviäminen, suojella karja petoeläimiltä ja yleensäkin turvata karjan menestyminen laitumella (Rantasalo 1933–34, 1947). Eteläkarjalaisen Maria Haklin mukaan metsässä polvillaan luettu laitumellelaskuloitsu karhua vastaan kuului seuraavasti:

Mehtän eukko halliparta
Mehtän kultainen kuningas,
Anna rauha raavahille
Sekä sorkille sovinto,
Jouhihännille jopukka!
(Hiitola)

Metsästyksen ja karjanhoitoon liittyvän erittäin runsaslukuisen elinkeinoloitsuston lisäksi loitsuihin turvauduttiin muun muassa ihmisen tai eläimen joutuessa metsänpeittoon, pidätettäessä metsätiellä vastaan tullutta käärmettä, varauduttaessa kaskea poltettaessa tulen leviämiseen tai yövyttäessä met-

Kuva 1. Karhunkallopuu Suomussalmen Kovavaarassa 1915. Karhunpeijaisien jälkeen kallo ripustettiin puuhun uskonnollissävyisessä rituaalissa.

Fig. 1. Bear-skull tree in Suomussalmi in 1915. the bear festival ended with a religious-type ceremony, where the skull was hung on the tree.

Samuli Paulaharju/SKS

sässä. Loitsuja käytettiin myös kansanparannuksen apuneuvona.

Kansanlääkintä

Erilaisilla luonnonvoimilla oli vielä 1800-luvulla oma sijansa sairauksien alkuperän määrittämisessä ja niiden parannuslähteenä. Monet tautien alkuperän selitykset liittyivät metsään ja monet lääkeaineet saatiin sieltä. Esimerkiksi puiden kuoria, lehtiä, neulasia, marjoja, puuainesta, pihkaa, pihkaa, muita kasveja, eläinten ruumiinosia ja muurahaispesää käytettiin sellaisenaan tai monimutkaisten lääkesekoitusten osasina. Usein lääkeaineiden käyttö liittyi muihin parannuskeinoihin, erityisesti loitsujen ja riittien yhteyteen.

Osan kansanparannuksen ratkaisusta ny-

kylläketiede kaihtaisi kaukaa, mutta monet kansanomaisen lääkintätietouden löydöistä ovat saaneet myös tieteellisen siunauksen. Omaan kulttuuriympäristöönsä kytkeytyneenä kansanomaisilla parannuskeinoilla oli aivan toinen merkitys kuin arvioitaessa niitä nykyaikaisen lääketieteen kautta. Vaikka syy-seuraussuhteet jäivät monesti arvoitukselliseksi, tuotti kansanlääkintä kestäviä ratkaisuja sairauksien fyysisen ja psyykkisen puolen tulkintaan ja hoitoon (kansanlääkinnästä ks. Hako 1957, Tillhagen 1958, Laaksonen 1983). Nykyisin kansanparannus elää uutta kukoistuskautta terveystieteen sivuilla, luontaiskauppojen hyllyillä tai vaikkapa lähimetsien hyödyntämisenä (Pessa 1981, Rautavaara 1981). Nykyajasta on kuitenkin pitkä matka seuraavien esimerkkien maailmaan.

Suomen itämurteissa tunnettiin tauti nimeltään metsännenä, joka näyttää olleen hyvin yleinen tauti Itä-Suomessa (Manninen 1922,

Kuva 2. Umpijuurikas, jonka läpi "Kaakko Junno", Juho Paananen on kuljettanut potilaita. Kuva vuodelta 1926.
Fig. 2. A stump hole, through which patients have been transported. Photograph taken in 1926.

Albert Hämäläinen/Museovirasto

Åstedt 1960). Sillä oli monenlaisia oireita, joiden uskottiin johtuneen metsästä. Sairaus saattoi tulla metsässä esimerkiksi karhua, jänistä tai muuta säikähtäessä, karhun puremasta, linnusta tai oksan raapaisusta. Oireina oli muun muassa haavoja, ihottumia ja mielen järkkymistä. Parannuskeinotkin olivat moninaiset ja usein turvauduttiin tietäjän apuun:

"Metsännenä oli varsin pitkäaikainen tauti minkä arveltiin aiheutuvan säikkymisestä metsässä liikuessa. Tätä parannettiin esittämällä metsälle proskenja eli anteeksi-pyyntö. Mutta tätä ei osannut suorittaa kuin tietoniekka, joka arpomalla otti selvän ensinnä taudista joka kivisteli sairaan silmiä, selkää ja käsiä." (Suistamo)

Vastaavanlaisia tauteja olivat metsänvihot, metsänhiimosti, metsävaiva ja metsänpelko.

Jos vamman oli aiheuttanut kaadettu puu, kanto tai oksa, noudatettiin Pylkönmäellä seuraavaa ohjetta:

"Puun vihat lähtevät, kun puhaltaa siihe kipeäsee paikkaa. Ja loihtoo seuraavast: Mikä puu pahat tek? Pettää puu pahat tek. Mikä puu pahat tek? Kuus puu pahat tek. Joka kerta puhalletta kipeäsee paikkaa. Ja luetaan nii paljo puje nimiä kun muistaa, nii sitte ei aja jälkeä eikä se tuu märille." (Pylkönmäki)

Kansanrunousarkistossa on runsaasti puun syntyloitsuja Länsi- ja Itä-Suomesta (Krohn 1917). Itse vamma, Puun vihat, oli hyvin erilainen tauti kuin itäisemmällä alueella tunnettu, vaikeammin parannettavissa oleva metsännenä. Puun vihoissa vamman saattoi aiheuttaa missä tahansa sijaitseva puu tai puun osa.

Puiden parantavaan vaikutukseen näyttävät liittyvän Suomesta ja muista maista tunnetut kuvaukset sairaiden kuljettamisesta puun haarojen tai halkaistun rungon läpi:

"Sairasta parannetaan siten, että yksikantainen pihlaja halkaistaan keskeltä, kolmeen kohtaan sidotaan taulaa punaisella langalla, sairas pujotetaan reiästä kolmasti, kahdesti myötä-, kolmannen kerran vastapäivään ja loihditaan sitten." (Ylikiiminki)

Puun läpi kuljettaminen liittyy umpipuun, umpinaisen reiän muodostavan, yleensä puusen kehikon pahaa ehkäisevään ja poistavaan vaikutukseen (Saarela 1957, Tillhagen 1958).

Metsä oli myös paikka, minne eräät metsästä riippumattomat sairaudet ja pahat voitiin manata:

Luovu paha painajainen,
lehmästani heti lähde, . . .
Vien sun metsään mättään päälle
katajaisen kannon juureen,
sinne sutten syötäväksi
karhujen kaluttavaksi,
muurahaisten murkinaksi.
(Pori)

Muita karkoituspaikkoja olivat puiden juuret, havupuiden haarat, kuusen kyljet, kannonpäät, synkät salot, eksyttävät erämaat ja kovat korvet (Brummer 1908, Hästesko 1910, 1918, Katvela 1957). Metsän kätköihin yritettiin sanojen avulla ajaa tautien lisäksi myös kaalimatoja, tuulia, kateita, pakkasta, ampiaisia ja petoeläimiä. Näin metsä toimi yleisemminkin eräänlaisena ulkopiirinä, monien "pahojen" asioiden turvallisena kätköpaikkana.

Historialliset tarinat

Tarinaperinne on kansanrunoudessa totuttu jakamaan yliluonnollisista olioista ja ilmiöistä kertoviin *uskomustarinoihin* sekä kansanomaisesta näkökulmasta historiaa tarkasteleviin *historiallisiin tarinoihin*. Jälkimmäiset eivät kerro tapahtumista täydellistä, objektiivista totuutta historiallisten asiakirjojen tapaan, mutta ne kuvastavat hyvin läheisesti perinteenkannattajan ja paikallisyhteisön asenteita tiettyihin lähiympäristön merkittäviin ja koskettaviin tapahtumiin (historiallisista tarinoista ks. Simonsuuri 1951, 1963, Lehtipuro 1982).

Yleinen historiallinen tarina on kertomus virrassa uivasta lastusta:

"Väyrylässä kun on asukas ollut, niin sinne on alkanut lastuja tulla jokea myöten. Niin siitä on lähtenyt mies etsimään, mistä niitä lastuja tulee. Ja silloin on ollut niin sakeaa korpea, jottei ole läpi tahtonut päästä. Ja

mies on löytänyt toisen eläjän Vanhasta Veneheitosta.” (Säräisniemi)

Tarina, jonka useimmissa toisoinnoissa ”tunkeilija” tapettiin, on mahdollista tulkita ylistyslauluksi rohkeille uudisasukkaille, jotka kirves mukanaan lähtivät tuntemattomiin erämaihin etsimään uusia asuinsijoja (Simonsuuri 1951). Mutta se on nähty myös reviiirinpuolustuskertomuksena tai ilmentymänä ajatuksesta, että ihminen voi metsän yksinäisyydestä löytää oman elämänsä vastapainona muiden kanssa elämiselle (Kuusi 1954a, Timonen 1984). Olisi mielenkiintoista pohtia, miksi tarinatyyppi on juuri Suomessa saanut suuren suosion.

Tarinat kertovat myös metsien suojassa lymyilleistä vainolaisista ja rosvoista, joiden päämäärät olivat hyvin toisenlaiset kuin kaukaisen Sherwoodin metsien Robin Hoodilla. Toisaalta metsissä kerrottiin olleen pakopirttejä vihollisten varalle, ja ”metsän suojassa”, ”metsän sisässä” valmistauduttiin aktiiviseen vastarintaan esimerkiksi seuraavalla tavalla:

”Rappasodan aikana venäläiset valloivat talon, johon majoittuvat. Yksi vahdissa katolle. Suomalaiset lähestyivät taloa, millä kuusi, millä koivupehko, millä mikin puu suojanaan. Vahti katolta huutaa savutorvesta sisään: – Metsät ylenee, metsät lähennee. Pirtistä vastattiin: – Otit veljeyni liian ryyppyn, metsät sumuilmana ylenee ja alenee.” (Suomussalmi)

Tarinan päätösmelkskeissä viholliset nujerrettiin vaivattomasti, isänmaan ja paikallisyhteisön rauha oli taas pelastettu.

Historiallisten tarinoiden ryhmään kuuluu kertomuksia erämaan keskelle asettuneista ensimmäisistä asukkaista, merkillisistä luonnon paikoista, teiden kulkemisesta metsäseutujen halki, tervahaudoista, kaskeamisesta, paikannimien synnystä, metsästysretkistä, paimentamisesta ja muista metsäelinkienoisista. Lukuisia tarinoita on myös oudonnäköisistä tai muuten ihmeellisistä puista ja uhripuista:

”Juvan pitäjän Korkeamaan kylän vierustalla oli noin 30 vuotta sitten vielä vanha varsin iso uhripuu, josta oli vanha perintätieto, että se ken puun kaataa on kuoleman palkkana. Eräs torppari uhmaten kaatoi

puun ja menetti henkensä aivan heti, puolen vuorokautta sairastettuaan kovia pistoksia.” (Haukivuori)

Tällainen varoittava tarina kytkeytyy pihasa sijaitsevien pyhien puiden sekä karsikopuiden, kuolleiden muistoksi jätettyjen puiden koskemattomuuteen. Oli tabu kaataa puuta, taittaa siitä oksia tai edes häpäistä sitä (Holmberg 1924, Haavio 1951, Sarmela 1970). Samalla tavoin kerrottiin itäsuomalaisten kalmistojen, vainajien metsiköiden, pyhydestä. Ne saivat kaatuvine puineen elää hoitamattomina luonnon omien lakien mukaisesti.

Edellä esitetyt esimerkit ovat kiteytyneitä ja stereotyyppistä perinnettä. Toisella ääreläidalla sijaitsee historiallinen ja muistelma-luontoinen *muistitieto*. Tarinat muuttuvat henkilökohtaisemmiksi muistoiksi esimerkiksi mieleen jääneistä metsästystapahtumista, ”viimeisten” villieläinten esiintymisestä tai metsässä kulkemisen kokemuksista. Nykyisin folkloristit ovatkin tulleet kiinnostuneemmiksi kiteytymättömästä perinteestä, muistelusta, muistitiedosta, joita lähellä ovat myös sosiologian pehmeät keruun menetelmät ja historian tutkimuksen oral history -lähestymistavat. Kansanrunousarkiston kilpakirjoitukset esimerkiksi metsätyömies- ja metsäkauppa-perinteestä (1977) ovatkin tuottaneet kiteytyneen perinteen (esim. kaskut) lisäksi paljon yleisluontoista ”jutustelua”, jota voi verrata vaikkapa runsaaseen metsästysmaailmasta kertovaan eräkirjallisuuteen. Kun folkloristi syventyy tämän päivän ”metsäperinteeseen”, tutkii hän kokonaisvaltaisempaa metsäkultuuria, ihmisten kaikenlaisia käsityksiä metsästä, kuin vain metsätarinoita, -kaskuja tai -juttuja.

Uskomustarinat

Samoin kuin historialliset tarinat, myös uskomustarinat sisältävät selkeää, täysin mahdollisena pidettyä tietoa, joka saattaa selittää, opettaa, todistaa tai varoittaa (uskomustarinoista ks. Simonsuuri 1947, Jauhiainen 1982). Monet reaalisen ja yliluonnollisen maailman kohtaamisesta kertovat uskomus-

Kuva 3. Luvajärven kalmisto Aunuksessa 1894. Puut saivat kalmistossa kaatua omia aikojaan.
Fig. 3. The forest cemetery of Luvajärvi in Aunus in 1894. Trees were freely left to fall down.

tarinoiden tapahtumat sijoittuivat metsään tai liittyivät muuten siihen. Muistiinpanot kertovat ihmisen suhteesta eläimiin, alueen yliluonnolliseen maailmaan, metsään kokonaisuutena. Osittain metsien maailmaan liittyvät tietäjät, vainajat, pirut, enteiden otto, jättiläiset, aarteet, kummittelu, taburikko-

mukset, taudit, peikot, maahiset, yliluonnolliset eläimet ja haltijat.

Tietäjä saattoi olla linkkinä yliluonnolliseen maailmaan ja edistää metsän antia, esimerkiksi pelastaa eläimet ja ihmiset metsänpeitosta. Vainajatarinat kertovat sijattomista sieluista, jotka syyllisinä, siunaamattomina

Samuli Paulaharju/SKS

Kuva 4. Lehmät päästettiin metsänpeitosta sitomalla puita yhteen polun yli. Taivalkoski 1917.
Fig. 4. Cows were liberated from the spells of forest spirits by binding trees together over the path. Taivalkoski 1917.

tai huonosti kohdeltuina liikkuvat maan päällä. Keski-inkeriläinen Maria Rinkinen on kertonut, kuinka raskaana ollessaan hänen miehensä oli poikaa toivoen sanonut: ”Jos tiet tytön, mie sinun vienkin metsään” (Kaukonen 1965). Lausumassa kuvastuu sama metsän ulkopiirin oleminen, minkä Pentikäinen (1968) on havainnut liittyvän läntisempiin suomalaisiin lapsivainajaolentoihin. Metsään voitiin haudata kastamattomina kuolleet lapset, joista liekkiö-, ihtriikko-, lehtikelikko-nimisinä epämääräisinä kummitusolentoina kerrottiin tarinoita, jotka toisinaan olivat hyvin lähellä oudoista ilmiöistä kertovia kummitustarinoita:

”Liekkiö tuli kerran tuvan taa puun oksalle mettään huutamaan. Liekkiö puhui kaikki puheet perästä, vaikka mitä olisi sanonu. Kun sille sanottiin: ’Missä silloin olit, kun Jesus ristiinnaulittiin’, katosi se.” (Merikarvia)

Paitsi peikot, vuorenhaltijat, hiidet, pirut ja muut kummitusolennot, kuuluivat metsän maailmaan myös metsänhaltijat. Länsi-Suomessa kerrottiin muun muassa kauniista nuoresta metsänneidosta (metsänneitsyestä, metsänpiiasta), joka saattoi ilmestyä erämiesten iltatulille. Seuraavassa erään haastateltavan omakohtainen kokemus (memoraatti):

”Fasteri-vainaa kertoi, että hän näki semmosen mettäneitin. Se oli hyvin kaunis nainen, hyvin kaunis, mutta sitten se häipyi, niin se oli kakshaaranen puuhaara vain.” (Pyhäjärvi)

Tälle eroottisävyiselle perinteelle on vastaavuutensa Ruotsissa, jonka kautta perinne on Suomeen saapunutkin (Granberg 1935). Kokonaisuudessaan metsänhaltijoiden toimialue ulottui lähes kaikeksi mitä ihminen metsässä teki.

Suomesta on kerätty erittäin runsaasti tietoja metsänpeitosta, salaperäisestä ihmisten ja eläinten metsään eksymisestä, jota on kutsuttu myös metsänkätöksiksi, metsänlumoukseksi tai hiidenpeitoksi (Holmberg 1923, Koski 1967, 1970). Metsänpeitto tulee esiin loitsuissa, taioissa ja tarinoissa. Katoamisen taustalla saattoi olla vihamielinen naapuri, kiroaminen, metsänhaltija tai muu metsän salaperäinen voima. Kadonnut oli löydettävissä vain taikojen avulla:

”Kun lehmä oli ’metsänkätöksessä’ oli metsä lukottava. Puihin sidottiin monenvärisiä lankoja. Lehmä oli niin näkymätön, että kerrankin ukko oli istuvinaan kivellä ja panevinaan tupakkakukkaronsa puun oksalle. Kun sitten ’metsänlukkko’ avattiin ja lehmä löytyi, oli sen sarvessa se tupakkakukkaro, jonka ukko luuli unohtaneensa sinne puunoksaan.” (Leppävirta)

Syntykertomukset

Syntykertomukset ovat selityksiä maailmankaikkeuden ilmiöiden alusta. Syntykertomukset eivät ole yhtenäinen perinnelaji, vaan ne edustavat kaikkia kertomusperinteen lajeja vakavasti otettavista myyteistä, legendoista ja tarinoista aina ajanvietteellisiin kvasimyytteihin, satuhin ja kaskuihin (syntykertomuksista ks. Paasio 1976, Ilomäki 1982).

Syntykertomukset kuvailevat maanpinnan muodostumisen kivineen, soineen ja jokineen. Puun synnyt kertovat usein Jumalan ja pirun (pahan, karun) mittelystä:

”Jumalan ja karun piti jakaa puut. Otatko, Jumala kysyy, tuorehet puut vai kuivat? – Minä otan tuorehet, karu sanoo. Jumala sanoo: – Jos on kuiva oksanen puussa, se on kuiva, se on minun. Ja nyt, vaikka kuinka pieni on puu, on siinäkin jo kuiva oksanen. Karulle ei jäänyt ainoatakaan puuta, kaikki jäivät Jumalalle.” (Salmi)

Muita syntykertomuksia on lukemattomia: kerrottiin muun muassa itikasta, hämähäkistä ja muurahaisesta, metsäkanoista, harakasta, käestä, tikasta ja huuhkasta, jäniksestä, ketusta ja karhusta. Ihmiseen liittyen kerrottiin etnisten ryhmien, iloittelun, työn ja työprosessienkin muotoutumisesta:

”Sahurit koittivat puuta sahata, mutta eivät saaneet käymään. Olivat tuskassa ja kirosivat. Piru oli metsässä ja huusi: Lyä vaajast, lyä vaajast. Sahurit löivät kiilan rakoon ja saha pääsi kulkemaan.” (Pyhämaa)

Kansanusko

Kansanuskoon kuuluvat suullisessa (esim. tarinat, myytit) ja tapaperinteessä (esim. riitit) elävät käsitykset yliluonnollisista olennoista, ilmiöistä ja tapahtumista. Siten myös osa edellä esitetystä perinteestä kuuluu kansanuskon alueeseen. Niinpä metsästyksen, karjanhoitoon, kaskeamiseen, tervanpolttoon, tarvepuiden kaatoon, marjastukseen, metsässä liikkumiseen ja yöpymiseen, metsän yliluonnollisiin olentoihin, metsäpaloihin ja enteisiin liittyvä uskomusperinne kytkeytyy myös muihin perinnelajeihin. Kerrottu on myös asumusten läheisyydessä sijainneista pyhistä puista (Haavio 1951, Sarmela 1970), karsikkopuista (Holmberg 1924), karhunkallohongista (Haavio 1967), Tapion kuusista (ks. myös Harva 1948, Haavio 1967) tai eri puunlajien merkityksestä metsästysonneen, lemmonneen tai karjan laitumelle laskuun liittyvissä taioissa (Haavio 1938, Høeg 1974).

Enteiden otossa metsälläkin oli oma merkityksensä. Metsän eläinten ilmestyminen asuinalueiden läheisyyteen merkitsi huonoa satovuotta, kun taas teerien runsaus merkitsi yleensä hyvää vuotta. Tulevia satoja ennusteltiin myös koivun mahlasta, käpyjen määrästä, lehtien väristä ja muodosta, kerkistä ja monilla muilla tavoilla:

”Jos on kaarnatulien eli Tapion riihenpuinin jälkeen paljon roskia lumen päällä, tulee hyvä vuosi.” (Rantsila)

”Kun metsän puut on kovan lumitaakan alla niin se tietää tautia ihmisellä.” (Pyhämaa)

Arvoitukset

Nykyaikana arvoitukset ovat pääasiassa lasten suosimaa perinnettä. Niissä metsät ja puut vilahtelevat sellaisissa vitsinomaisissa

Juha Pentikäinen/SKS

Kuva 5. Karsikkopuita Saarijärven Pyhähäkissä vuonna 1962. Vuosikymmeniä aikaisemmin runkoihin vuollut merkit näkyvät yhä.

Fig. 5. Memorial trees of dead people in Saarijärvi in 1962. Signs carved on the trunks decades earlier are still clearly visible.

kysymyksissä kuin ”Miten elefantti pääsee puuhun?” tai ”Mikä on sininen ja puussa?”

Vanhemman, määrältään laajemman arvoitusperinteen luontokuvasto oli värikkäämpää ja tuuheampaa, jossa aiheet liittyivät omavaraistaloudessa elävän maalaistalon elämänpiiriin. Iltapuhteilla älyn notkeutta koettelivat sekä nuoret että vanhat (arvoituksista ks. Virtanen 1960, Kaivola-Bregenhøj 1977, Virtanen ym. 1977). Kysymykset kohdistuivat usein kotipiiriin esineistöön, mutta myös metsän eläimistö ja kasvillisuus oli arvuuttelun kohteena. Eläimistä arvuuteltiin muun muassa muurahaisia, mehiläisiä, oravia, poroja, peuroja, metsoja ja karhuja. Kasveista arvuuttelun kohteena olivat joskus eri puulajit tai metsä kokonaisuutena:

Kesällä turkki päällä, talvella alasti.
– Lehtipuu. (Kangasniemi)

Kesät keikkui seppelissä, talvet huiski huntu päällä. – Koivu. (Nokia)

Mikä on kuningasta korempi? – Metsä. (Pihtipudas)

Mikä ei koskaan lopu vaikka kuutena päivänä hakataan ja vain yhtenä päivänä rauhassa kasvaa? – Metsä. (Tyrvää)

Metsä esiintyi kuitenkin useammin kysymyksissä kuin vastauksissa. Vastaajaa yritettiin harhauttaa kaukaisilla elementeillä vaikka vastaus löytyikin kotipiiristä. Piilokuvissa vilahtelivat usein teeret, sudet, karhut ja käet mutta myös muunlainen metsäkuvasto:

Käki kukkuu kuudessa, puoli saloa huutaessa. – Pappi ja kirkko. (Suomen Karjala)

Mies metsään menee, tien tekee tullessaan.
– Hiilikoukulla vedetään uunista hiiliä. (Sotkamo)

Sellaisiakin arvoituksia löytyy, joissa sekä kysymys että vastaus liittyvät metsään. Siksi kotipiiri ei ollut ainoa johtolanka, jota vastusta etsittäessä tuli seurata.

Mies metsään menee, nenä taivasta piirtää.
– Pyssy miehen olalla. (Simo)

Kattila kiehuu kankaalla ilman puita ter-vaksia. – Muurahaispesä. (Nokia)

Hirveä mettässä, kauhia korvessa, lauhki tielle tultuansa. – Hirsi. (Rantsila)

Yleensä arvoitukset koostuivat ”maallisista” rakennusaineista, mutta joskus saattoi arvoituksen harhauttavaan kuva-ainekseen liittyä muistumia jopa muinaisuskon Tapiosta, Isosta Tammesta tai Hiiden hirvestä (Kuusi 1956):

Männinkäinen mäellä juoksi, Tapion rahat takana, Suomen lukkonen suulla.
– Orava/kettu. (Rantasalmi)

Tammi kasvo muulla maalla, lehet tänne lentää. – Pilvet ja sade. (Inkeri)

Satasarvi Hiiden hirvi, nahka syödään, veri myödään, liha poltetaan.
– Kaadettu petäjä. (Lönnrot n:o 1586)

Sananparret

Sananparren ”Ei näe metsää puilta” koh-taa usein nykyisessä kielenkäytössä, mutta muuten sananparsien metsä- ja puukuvasto on vähäistä nykyisessä suhteellisen vaatimat-tomassa sananparsistossamme. Aikaisemmin sananparret niveltäivät mutkattomasti arki-puheen lomaan. Lauseyhteyteen mukautu-vien puheenparsien ja itsenäisen lausekoko-naisuuden sisältävien sananlaskujen näkökul-ma vaihteli nopeista hajanaisista huomioista ohje-, sääntö- ja kieltolauseisiin ja aina ajan-takaisiin uskomus- ja myyttipohjaisiin vii-sauksiin (sananparsista ks. Kuusi 1954, 1979, Laukkanen ja Hakamies 1978).

Taivassalolainen vertaus ”On kasvan ko-puu metäs” on selvästi ”maallinen” totea-mus, kun taas sananlasku ”Sitä kuusta kuule-minen, jonka juurella asunto” palautuu toi-sen muotoisena hiisien, uhrimetsikköjen ja palvontapuiden aikaan (Haavio 1949, Kuusi 1954). Sananparsi ”Merellä silmät, mettällä korvat” voi tähdentää varovaisuutta metsän vaaroja kohtaan tai sitä, miten hyvin äänet saattavat siellä kantautua toisten korviin. Mutta täysin mahdollista ei tunnu ajatus, että sananparsi takautuisi animistiseen ajateluun: kaiken kuuleva ja ymmärtävä metsä, metsän eläimet ja metsänhaltija on pidettävä suosiollisena eikä niitä saa loukata (Vento 1961). Sananparsi ”Ei metsä ainoatansa an-na” voi kuvastaa metsää toimeentulon loput-tomana aarreaittana, mutta sille voi tulkita toisenlaisenkin sisällön: ”Luontoa ei saanut loukata törkeällä käytöksellä, luonnon anti-mia ei ollut lupa haaskata, lajinsa viimeistä ei ollut lupa saalistaa” (Kuusi, 1986).

Selvästi arkiseen toimintaan liittyviä met-säsanaparsia olivat esimerkiksi:

Pyyhyn ampuu kuin rukkaseen, metsoon kuin neulan silmään. (–)
Ehtoon erän perä nähdään. (–)
Ei mettä apuansa kiellä. (Laihia)

Sananparsissa esiteltiin tietoja niin kaski-viljelystä, karjanhoidosta, metsästyksestä, metsässä kulkemisesta kuin eri puulajien hyö-dyntämisestä.

Mutta metsä oli eläimiseen, kasveineen ja haltijoiineen myös monipuolinen sanakirja, josta löytyi monenlaisia vertailukohtia ihmisen ulkonäön, ominaisuuksien ja käyttäyty-misen luonnehtimiseksi:

Reppii ku hirvi haapaa. (Tyrvää)
Pitkä ku korpionka. (Alavieska)
On ku pahka puun kylässä. (Perho)
Humisee kun mettä suojan erellä. (Karvia)
Onpa se koristettu niinku mettänneittyn etupuoli. (Nakkila)

Sananparsiin kuuluvien *wellerismien* (sano-musten) joukosta löytyy myös joitakin met-sän eläjien sanomisien kautta avautuvia luon-nehdintoja (Järviö-Nieminen 1959):

Yö puolessa nälkä suolessa, sano karhu
Mattina. (Ylitornio)

Makiaa on kun korppua, sano orava, kun
käpyä puri. (Suomussalmi)

Kansanrunousarkistossa on melko runsaasti aineistoa *luonnolentojen ääntelystä*. Muistiinpanoissa kerrotaan kuinka linnut, karhut, sudet, eräät muut eläimet ja puutkin osaavat puhua (ks. myös Aarne 1912). Monet näistä ovat selvästi verrattavissa ohjeita antaviin sananparsiiin: miten petoeläimet käyttäytyvät tai minkälaisia ominaisuuksia eri puulajeilla on (af Klintberg 1975):

Susi sanoo: Huilu minua huutelee, pilli minua pyytelee, torvi kauvaks soittelee. (Orimattila)

Kataja sanoo kuuselle: sinä olet mätä jo kun minä vasta riisun takkini. (Hollola)

Sadut

Sadut eivät ennen olleet lainkaan niin leimallisesti lasten omaisuutta kuin nykyisin. Sadun tapahtumien kautta myös aikuiset peilasivat mielen maisemiaan. Monivaiheisisa, mielikuvituksellisissa ja usein kertomataiteellisestikin loistokkaissa saduissa asennoituminen metsään oli hyvin toisenlainen kuin tarinoissa (saduista ks. Hako 1963a, Rainio 1963a,b, Piela & Rausmaa 1982, Apo 1986). Vaikka sadut eivät uskonnollisesti tai reaalisesti olekaan tosia, on niillä oma metaforinen totuutensa, jota ei muilla tavoin ole voitu tuoda julki (Virtanen 1978). Satujen piilosyvyys onkin tarjonnut hyvän kohteen psykanalyttisesti orientoituneille tutkijoille (Bettelheim 1984, Hägglund & Hägglund 1985, Brudal 1986).

Sadut tapahtuvat tietyissä symbolisissa paikoissa, joiden joukossa metsällä on oma sijansa (von Beit 1960). Satujen metsä on suuri, avara ja monia mahdollisuuksia tarjoava alue, samalla se voi edustaa aikaisemman, turvallisen olotilan jättämistä (Bettelheim 1984, Brudal 1986). Satujen metsä on myös maaginen, epämääräinen, yllätyksellinen ja tuntematon valtakunta, jossa haltijat, oudot eläimet ja demonit asuvat ja jossa kuolleet voivat jatkaa elämäänsä (von Beit 1960). Kun tarinoiden metsillä on yleensä siteet tut-

tuun ja läheiseen ympäristöön, niin saduissa sankari joutuu turvallisesta kotipiiristä tuntemattomaan metsään, arvaamattoman ja vaarallisenkin luonnon keskelle (von Beit 1960, vrt. Lüthi 1968).

Metsien salaperäisyys ja maagisuus koskee etupäässä ihmesatuja. Eläinsaduissa metsän eläimiin ja luontoon suhtaudutaan ihmesatuja maanläheisemmin ilman yliluonnollista, taianomaista ilmapiiriä. Eläimet tekevät työtä kuten ihmiset: keräävät marjoja, kaskeavat, kokoavat puita metsästä ja elelevät muutenkin kuin ihmiset. Metsän eläimet ovat joskus vastatusten kotieläinten kanssa, joskus tekevät työtä ihmisille, joskus ovat heitä vastaan. Eläinsaduissa esiintyy monia eläimiä, joista erityisen suosittu pari on kömpelö mutta hyväntahtoinen karhu ja viekas kettu, joiden keskinäinen mittely kuvaa monia inhimillisiä piirteitä. Eläinsatujen päänäyttämönä on suomalainen salomaisema, näyttelijöinä tutut eläinlajit, joiden toimista saa mielenkiintoisia näkymiä entisaikojen elämänmuotoon (Krohn 1887, Haavio 1935, Rainio 1963).

Satuja kerrottiin koti-iltojen ajanvietteenä, mutta myös erätulilla kuten kansankertomuksia yleensäkin. On mahdollista, että itämerensuomalaisten erätulilla niitä on kerrottu myös maagisessa mielessä riistaonnen taakamiseksi. Esimerkiksi mordvalaisten ja syrjäänien kansankertomuksilla oli tarkoitus edistää elinkeino-onnea (Viidalepp 1965, vrt. Virtanen 1978).

Rekilaulut

1600-luvulla Suomeen alkoi levitä riimillinen, uudempi kansanlaulu, joka saavutti suosionsa huipun 1800-luvulla. Kalevalamittaisen lyriikan jyrkyys muuttui rekilaulujen maanläheiseksi, keveäksi ja välillä avoimen eroottiseksi tunnelmoinniksi (riimillisistä kansanlauluista ks. Haavio 1955, Lehtinen 1967, Hako 1963, Asplund 1981).

Tunnusomaista tälle etenkin nuorten laulamalle runoudelle olivat luonnonkuvat tunnelmamaalailun kehyksenä. Maiseman kiinnekohtina olivat usein eri puulajit tai puuryhmät, jotka kuvittivat alakuloisuutta, ylimielisyyttä, rakkautta, onnea, surua ja muita mielentiloja:

Eikä ne haavan lehdet lakkaa
tuulella huiskumasta,
eikä lakkaa vanha kulta
mieleeni muistumasta.
(Huittinen)

Koivu kasvoi kalliolla
halla vei sen taimen,
ero rakkaasta ystävästä
on juuri samanlainen.
(Heinolan pitäjä)

Luontokuvat liittyivät yleensä kiinteästi laulun sanomaan, mutta joskus niitä käytettiin kliseenomaisesti ilman selvää yhteyttä loppusäkeisiin.

Tunne-elämysten taustaksi voitiin kelpuuttaa myös kokonainen metsä kuvaamaan haisevan eristyneisyyden tai avaran vapauden tunteja:

Metsän korvessa koivikoss
olin minä yksinäni,
lieneekö ollut se parempi poika,
kun sai minun ystäväni.
(Kaukola)

Metsässä on sen salin puut,
kun mun häitäni hypättäisiin.
Se poika on Luojalta luomatta jäänyt,
kun mun kanssani vihittäisiin.
(Kakskerta)

Vain harvaksen rekilauluissa esiintyi eläimiä kuten susi, kettu tai orava; linnut sen sijaan olivat usein lauleskelemassa puiden oksilla.

Luonnonkuvilla on usein vastaavuutensa myös muiden maiden perinteessä (Haavio 1955), mutta suomalaisten luontokuvien taustalla on vahvasti suomalainen maisema. Eksoottisia puukulisjeja tapaa lauluissa vain harvoin (Lehtinen 1967). Kun laulujen avulla lähdettiin Amerikkaan, ei silloin ollut mielessä suomalainen paikallislehmen idyllimaisema edes vanhan ja pian unohdettavan maailman symbolina.

Oman osansa suomalaista metsälaulupeirinnettä muodostavat tietenkin tukkilaislaulut. Niissä laulettiin ihannoidusti reippaista, huolettomista ja vapaista tukkilaisista, metsät työmaineen eivät kelvanneet kuvauskohteiksi (Paltare 1965). Työmaalta saatettiin korkeintaan katsella muita näkymiä:

Vielä noita honkia humisee
Tuolla Savon sydänmailla.
Eikä ne ole tukkipojat
Tään kylän tyttöjä vailla.
(Leppävirta)

Loppukatsaus

Kun monikansallinen yhtiö saapuu Papua-Uusi-Guinean viidakoihin hakkaamaan puita japanilaisille tarkoitetun pakkaus- ja wc-paperin raaka-aineeksi, näyttää sillä taustavoimiseen olevan hyvin vähän kiinnostusta luonnon rajun hyväksikäytön biologisiin seuraamuksiin (Berg 1982). Jos luonnonsuojelijat tästä sanasen sanovatkin, niin viidakossa asuva binandere-heimo saattaa jäädä kaikkien katseiden ulottumattomiin. Sillä ei ole metsäkuulttuurinsa puolustajana kirjoitettua historiaa, yliopiston tohtoreita tai yritysjohtajia, eikä myöskään pyrkimystä noudattaa länsimaisen sivistyksen oppeja. Heimon elämä nähdään alkeellisen kulttuurin jäänteinä, jota saattaa korkeintaan olla puolustamassa antropologi tai toimittaja. Heidän välityksellään binanderien päällikön Kipling Jaregarin vetoamus kansansa kulttuurin puolesta ehkä yltää ulkomaailmaankin (Berg 1982).

Binanderien suhde metsään on niin välitön, että he kutsuvat sitä jopa "ihokseen". Metsä liittyy lukemattomin tavoin hoimon aineelliseen ja henkiseen kulttuuriin ja sille on vaikea löytää sellaisia yksipuolisia raharvoja, joilla joku muu sitä arvostelisi. Elävien, kuolleiden, esi-isien ja jumalien yhteistä metsämaailmaa on mahdotonta lunastaa jonkun omaksi; kaikkein vähiten rahalla, jolla yhteisön näkökulmasta ei ole suurtakaan merkitystä. Binanderet ovat tuhansien vuosien aikana rakentaneet oman metsäkosmoksensa, jonka kulttuurisen kokonaisuuden suomalaisenkin ehkä näkee yhtä etäisesti kuin kaukaisen maan asukas Helsingin kaduilla tallustelevat jääkarhut.

Edellisen pohjalta voi kysyä, millaisia "toisenlaisia" kulttuurisia ulottuvuuksia on liittynyt suomalaiseseen metsään menneinä aikoina, jolloin olosuhteet poikkesivat suuresti nykyisestä maailmastamme. Eräs mahdollisuus on kurkistaa metsään kansanperinteen välityksellä. Sen metsäkuvasto antaa metsien kult-

tuurihistoriasta hyvin erilaisen kuvan kuin metsätalouden historia, metsätieteelliset luokittelut tai aineellisen kansankulttuurin kansatieteelliset aineistot. Metsästäys, puiden kaataminen, kaskeaminen, metsässä kulkeminen tai elämä metsien ympäröimänä ei ollut vain tekniikkaa, luonnon fyysistä hyödyntämistä, vaan kaikkeen metsänkäyttöön liittyi monitasoisia ajatus- ja käyttäytymiskokonaisuuksia.

Metsäfolklore myötäili osittain ihmisten taidollista suhdetta luontoon, mutta käytännöllisen toiminnan ja kulttuurin symbolisen järjestelmän suhde oli kuitenkin paljon moniulotteisempi kuin vaivalla saadun ruuan matka villistä luonnosta kansan vatsaan ja ajatuksiin. Edellisenkaltaista liian yksinkertaista konkretisointia on Siikala (1983) nähnyt alkuperäiskulttuureja käsittelevässä kirjallisuudessa, mutta vastaavat ajatukset eivät ole vieraita suomalaisessakaan tutkimuksessa.

Yhtä yksipuolista kuin on nähdä kansa köyhänä, luonnonvoimien armoilla olevana hikipäisenä ja ymmärtämättömänä korvenraatajana, on sijoittaa se luontoäidin helmaan lempeän romanttiseksi kantelekansaksi. Kun metsää romantisoidaan, on syytä muistaa, että ihmiset osasivat myös käyttää luontoa kovin ottein.

Varhaisimman kansanperinteen eräät sävyt kertovat ihmisen ja (metsä)luonnon lähes animistisesta suhteesta. Kasvit, eläimet, ihmiset, persoonalliset ja persoonattomat voimat kietoutuivat monimutkaiseksi kokonaisuudeksi, jossa jokainen osanen vaikutti toisiinsa. Jos vielä nykyisinkin saatetaan Jumalaa pyytää iltarukouksessa suojelemaan metsän eläimiä, niin entisajan metsään uskonnollisuus liittyi paljon yksityiskohtaisemmin ja monimuotoisemmin, ilman selvää rajaa "maallisen" ja "ei-maallisen" välillä.

Loitsut ja riitit olivat näkyvä osa uskomuksellista järjestelmää, jonka avulla metsää pyrittiin hallitsemaan. Pyrkimys ei ollut määrävään pakkovaltaan vaan sovinnolliseen tasapainon tilaan kuten varhaisissa karhuseremonioissa. Karhu, karhun esi-isät ja haltijat oli pidettävä suosiollisina, jotta onni olisi myötä jatkossakin.

Kalevalaisen kertovan runouden realistisista metsien kuvauksista on pitkä matka runojen myyttillisiä ja kosmillisia ulottuvuuksia tavoittelevaan maailmaan. Kokko-linnut,

Hirvet, Karhut, Isot Tammet tai shamanistiset metsästäjäsanarit eivät olleet arkisen maailman todellisuudessa eläviä olentoja. Mutta myyttis-maagiset metsät eivät myöskään olleet ihmesatujen ajattomia, paikattomia ja mielikuvituksellisia fantasia-alueita, jotka muutenkin poikkeavat suuresti uskonnollisen perinteen metsämaailmasta.

Metsä petoineen oli erityisesti karjanomistajalle vaarallinen, uhkaava ja arvaamaton paikka. Mutta metsiin liittyi myös yhteensuuluvaisuuden tunnetta, joka ilmenee esimerkiksi metsästysoitsuissa. Samoin lyriikassa metsää kuvataan usein suojaavana ja rauhaisana, jopa myötäelävänä paikkana. Eräissä yhteyksissä metsä esiintyy eräänlaisena ulkopiirinä, turvallisen ja tutun kotipiirin vastakohtana.

Kotimetsä saattoi tähdentää tuttua ja läheistä synnyinmaaisemaa, kun taas tuntemattomat maat kuvastuivat vierautta huokuvina metsinä ja puina. Joissakin lyirisissä runoissa esiintyy voimakas paikallisidentiteetin tunne, johon metsäkuvasto kuuluu olennaisena osana.

Folkloren metsä näkyy valtavina korpimaisemina, etäisinä tuntemattomina seutuina, pellon takana kohoavina vöinä, ohikiitävinä puurivistöinä ja yksityiskohtaisina luonnonhavaintoina, myös kuulokuvina ja jopa tuntu-aistimuksina. Metsä- ja puukuvastot saattoivat olla paikallistavana taustamaisemana, koristeellisina ja tyyppiytyneinä kulisseinä. Toisinaan ne myötäilivät ihmisen tunnetiloja, toisinaan ne olivat filosofisen mietiskelyn kirkko, lemmen kohtauspaikka, kevään ja elinvoiman kaikupohja, mutta myös elämän raskauden, surun ja yksinäisyyden tunnemaaisema.

Kansanperinteen luonnonkuvaukset eivät ole pitkälle jalostuneita, puhtaan esteettisiä luonnon kauneuden dokumentteja kuten taidekriitikoiden ympäristötulkinnat (vrt. Sepänmaa 1983). Eri perinnelajeissa on kuitenkin monenlaista "esteettistäkin" asennoitumista metsäluontoon. Metsän kaunistelu saattoi liittyä esimerkiksi uskonnollisuuteen kuten metsästäjänluvuissa.

Kulttuurinen etäisyys myyttirunoista metsäkoneen käytöstä kertovaan kaskuun saattaa olla niin suuri, että monet aikaisemmat käsitykset on helppo leimata hupaisiksi taikauksiksi tai muuten jo ohitetuksi primitiiviseksi vaiheeksi. "Perinteellä" saatetaan korkein-

taan nähdä ajanvietteellistä merkitystä juhlapuheiden ja metsähistoriallisten katsausten alkulausena. Mutta ihmisen perusolemus on muuttunut, näennäisestä toisenlaisuudestaan huolimatta, melko vähän. Siksi vanhankin kansanperinteen pohjalta voi mielekkäästi kysyä, mikä on nykyinen "kansan metsä". Metsäkosmoksen historiallinen juuristo haaroittuu moneen suuntaan, mutta niin myös sen tämän päivän osittain näkymättömissä oleva oksisto.

Kirjallisuus

- Aarne, A. 1912. Finnischen Deutungen von Tierstimmen und anderen Naturlauten. FFC 9. Hamina.
- 1930. Piltviin röstetyn runo. Suomi V:9. Helsinki.
- Apo, S. 1986. Ihmesadun rakenne. SKS:n toimituksia 446. Mikkeli.
- Appelgren (Ilomäki), H. 1966. Eläinten roolit suomalaisessa kansanperinteessä 1 ja 2. Pro gradu -työ. KRTL/HY (Kansanrunoustieteen laitos/Helsingin yliopisto).
- Asplund, A. 1981a. Kalevalaiset laulut. Julkaisussa: Asplund, A. & Hako, M. (toim.). Kansanmusiikki. SKS:n toimituksia 366. Vaasa.
- 1981b. Riimilliset kansanlaulut. Julkaisussa: Asplund, A. & Hako, M. (toim.). Kansanmusiikki. SKS:n toimituksia 366. Vaasa.
- Beit, H. von. 1960. Symbolik des Märchens. Bern.
- Berg, L. 1982. Skogen er vår hud. Miljø 2.
- Bettelheim, B. 1984. Satujen lumous. Juva.
- Brudal, P. 1986. Sagan og det omedvetna språket. Falköping.
- Brummer, O. 1908. Die Bannungsorte der finnischen Zaubenslieder. Helsingfors.
- Bø, O. 1986. Folketradisjonen syn på naturen. Årbok for Norsk Skogbruksmuseum. 11. Elverum.
- Eknaes, A. 1975. Skogen som ressurs i folkelig kultur – et forskningssemne. Norge 17.
- Enäjärvi-Haavio, E. 1935. Lyyrikkiset laulut. Julkaisussa: Haavio, M. Suomalaisen muinaisrunouden maailma. Porvoo.
- Farmaseuttinen Aikauslehti. 1930–1931. 1930:12, 1931:1.
- Floyd, D. 1976. Attitudes Toward Nature in Swedish Folklore. California.
- Forsström, M. (toim.). 1970. Metsäherrat – kaskuja ja anekdootteja. Porvoo.
- Franssila, K. 1900. Iso Tammi liitteineen. Kansanrunouden tutkimuksia I. Helsinki.
- Granberg, G. 1935. Skogsrädet i yngre nordisk tradition. Uppsala.
- Haavio, M. 1935. Suomalaisen muinaisrunouden maailma. Porvoo.
- 1938. Pyhät on pihlajat pihalla. Hakulinen, L. (toim.). Hyvä Tuomas. Jyväskylä.
- 1941. Iso Tammi. KSVK 20–21 (Kalevalaseuran Vuosikirja). Helsinki.

- 1949. "Sitä kuusta kuuleminen...". KSVK 29. Helsinki.
- 1950. Väinämöinen. Porvoo.
- 1951. Pyhät puut. Virittäjä. Helsinki.
- 1952a. Kalevanpojan kaski. Kotiseutu 5–7.
- 1952b. Laulupuu. Porvoo.
- 1955. Kansanrunojen maailmanselitys. Helsinki.
- 1961. Kuolematonten lehdot. Porvoo.
- 1965. Kalevalainen maisema runonkerääjän kuvaamana. KSVK 45. Helsinki.
- 1967a. Kansankertomukset. Julkaisussa: Vuorela, T. (toim.). Perinnetietoa. Tietolipas 52. Forssa.
- 1967b. Kanteletar. Julkaisussa: Vuorela, T. (toim.). Perinnetietoa. Tietolipas 52. Forssa.
- 1967c. Suomalainen mytologia. Porvoo.
- 1980. Kirjokansi. II painos. Juva.
- Hako, M. (toim.). 1957. Kansanomaiset lääkintätieteet. SKS:n toimituksia 229:4. Jyväskylä.
- 1963a. Ihmesadut. Julkaisussa: Suomen kirjallisuus I. Keuruu.
- 1963b. Riimilliset kansanlaulut. Julkaisussa: Suomen kirjallisuus I. Keuruu.
- (toim.). 1964. Suomalaisia kansanlauluja. SKS:n toimituksia 299:6. Forssa.
- Harva (Holmberg), U. 1941. Metsästyksen ja kalastuksen suojelupyhimyksiä. Kotiseutu 4.
- 1948. Suomalaisten muinaisusko. Helsinki.
- Hautala, J. 1947. Hiiden hirven hiihdäntä. SKS:n toimituksia 234. Helsinki.
- 1954. Suomalainen kansanrunouden tutkimus. SKS:n toimituksia 244. Turku.
- 1960. Sanan mahti. Julkaisussa: Hautala, J. (toim.). Jumin keko. Tietolipas 17. Forssa.
- Holmberg (Harva), U. 1920. Elämänpuu. Helsinki.
- 1923. Metsän peitossa. KSVK 3. Porvoo.
- 1924. Suomalaisten karsikoista. KSVK 4. Helsinki.
- Honko, L. 1960. Varhaiskantaiset taudinselitykset ja parantamisyhtymä. Julkaisussa: Hautala, J. (toim.). Jumin keko. Tietolipas 17. Forssa.
- 1972a. Kansanlääkinnän tehokkuudesta. Uskontieteen näkökulmia. Porvoo.
- 1972b. Perinnelajianalyysin tehtävistä. Uskontotieteen näkökulmia. Porvoo.
- 1980. Kertomusperinteen tutkimustavat ja niiden tulevaisuus. KSVK 60. Helsinki.
- 1981. Traditionsekologi – en introduktion. Julkaisussa: Honko, L. & Löfgren, O. (red.). Tradition och miljö. Lund.
- Hultkranz, Å. (ed.). 1961. The Supernatural Owners of Nature. Uppsala.
- 1966. An Ecological Approach to Religion. Ethnos 1966.
- 1979. Naturkänsla, ekologi och religion i indianernas Nordamerika. Julkaisussa: Carlson, J. (toim.). Juures. Suomen Antropologisen Seuran toimituksia 5.
- Hägglund, T.-B. 1985. Piilotajunnan ääni. Jyväskylä.
- & Hägglund, V. 1985. Lohikäärmetaistelu suomalaisten kansansatujen pohjalta. Mänttä.
- Hästesko, F. 1910. Länsisuomalaiset tautien loitsut. Helsinki.
- 1918. Länsisuomalainen loitsurunous. Helsinki.
- Høeg, O. 1974. Planter og tradisjon. Oslo.
- Ilomäki, H. 1982. Syntykertomukset. Julkaisussa: Järvinen, I.-R. & Knuutila, S. (toim.). Kertomusperinne. Tietolipas 90. Pieksämäki.

- 1986. Eläinten nimittäminen ja luontosuhde. Petojen roolit pohjois- ja rajakarjalaisissa kalevalamittaisissa loitsussa. Lisensiaattityö. KRTL.
- 1988. Bilden av skogsnaturen i trollformler från Nord- och Fjärrkarelen. Nord Nytt 33–34.
- Jauhiainen, M. 1982. Uskomustarinat. Julkaisussa: Järvinen I.-R. & Knuuttila, S. (toim.). Kertomusperinne. Tietolipas 90. Pieksämäki.
- Johnson, A. 1980. Sängen i skogen – skogen i sången. Om fäbodarnas musik. Folkmusikboken. Arlöv.
- Järviö-Nieminen, I. 1959. Suomalaiset sanomukset. SKS:n toimituksia 259. Helsinki.
- Kaivola-Bregenhøj, A. (toim.). 1977. Mikä se on? Hämeenlinna.
- Karhu, J. 1947. Karhun synty. Mikkeli.
- Katvela, I. 1957. Manuspaikat. Seminaarityö. KRTL.
- Kaukonen, T.-I. 1965. Maria Rinkinen ja Keski-Inkerin kansantietoutta. KSVK 45. Helsinki.
- Kaukonen, V. 1979. Lönnrot ja Kalevala. SKS:n toimituksia 349. Pieksämäki.
- Keränen, E. 1935. Tapiolan vihreät aarteet. Metsämies 2.
- Klinge, M. 1984. Suomalainen maisema. Julkaisussa: Ilmonen, A. (toim.). Löytöretki maisemaan. Tampere.
- Klintberg, B. af. 1975. När djuren kunde tala. Julkaisussa: Bergengren, G. & Henriksson, H. & Szabó, M. (red.). Sista lasset in. Stockholm.
- Korvenkaiku 1935. Metsä ja metsän käyttö Kalevalassa. Metsämies 2.
- Koski, M. 1967, 1970. Itämerensuomalaisten kielten hiisi-sanue I-II. Turun yliopiston julkaisuja 5 ja 7. Forssa.
- Krohn, K. 1887. Tutkimuksia suomalaisten kansansatujen alalta. Helsinki.
- 1914. Suomalaisen runojen uskonto. Porvoo.
- 1917. Suomalaiset syntyloitsut. SKS:n toimituksia 157. Helsinki.
- 1931. Tunnelmarunojen tutkimuksia. SKS:n toimituksia 189. Hamina.
- Kuusi, M. 1954a. Otto Mannisen "Metsien mies". KSVK 34. Helsinki.
- 1954b. Sananlaskut ja puheenparret. Helsinki.
- 1956. Arvoitukset ja muinaisusko. Virittäjä 3.
- 1960. Oravan maanittelu. KSVK 40. Helsinki.
- 1963. Kirjoittamaton kirjallisuus. Julkaisussa: Suomen kirjallisuus I. Keuruu.
- 1967. Kalevalainen kertomarusous. Julkaisussa: Vuorela, T. (toim.). Perinnetietoa. Tietolipas 52. Forssa.
- (toim.). 1976. Suomen kansan vertauksia. II painos. Vaasa.
- 1980. Kalevalaista kertomarusoutta. SKS:n toimituksia 362. Jyväskylä.
- 1982. Näkökohtia runoepiikasta. Julkaisussa: Järvinen, I.-R. & Knuuttila, S. (toim.). Kertomusperinne. Tietolipas 90. Pieksämäki.
- 1986. Luonto ja ihminen. Kotiseutu 3.
- Köngäs-Maranda, E. 1970. Perinteen transformaatio-sääntöjen tutkimisesta. Virittäjä 2.
- Laukkanen, K. & Hakamies, P. (toim.). 1978. Sananlaskut. SKS:n toimituksia 346. Vaasa.
- Lehtinen, T. 1967. Rekilaulun maisemassa kasvava puu. KSVK 47. Helsinki.
- Lehtipuro, O. 1975. Trends in Finnish Folkloristics. Studia Fennica 18.
- 1982. Historialliset tarinat. Julkaisussa: Järvinen, I.-R. & Knuuttila, S. (toim.). Kertomusperinne. Tietolipas 90. Pieksämäki.
- Lehtisalo, T. 1934. Lepästä sielunpuuna suomensukuisilla kansoilla. KSVK 14. Porvoo.
- Lehto, M. 1935. Kalevala ja metsä. Metsätaloudellinen aikakauskirja. LII nide. Helsinki.
- Lüthi, M. 1968. Das europäische Volksmärchen. 3. Auflage. Bern.
- Löfgren, O. 1980. Människan i naturen. Julkaisussa: Frykman, J. & Löfgren, O. (red.). Den kultiverade människan. Stockholm.
- 1981. Människan i landskapet – landskapet i människan. Julkaisussa: Honko, L. & Löfgren, O. (red.). Tradition och miljö. Lund.
- Lönnrot, E. 1979. Vaeltaja. 2. painos. Forssa.
- Mannhardt, W. 1904–1905. Wald- und Feldkulte I-II. Bonn.
- Mansikka, V. 1939. Pyhän Iljan palvonnasta. KSVK 19. Porvoo.
- 1941a. Karjalais-inkeriläisiä pyhimyksiä ja juhlapäiviä. Virittäjä 1.
- 1941b. Pyhä Miikkula. KSVK 20–21. Porvoo.
- 1943. Keväänalkajaiset ja Yrjön päivä. Virittäjä 2.
- Nirvi, R. 1944. Sanakieltoja ja niihin liittyviä kielenilmiöitä itämerensuomalaisissa kielissä. SKS:n toimituksia 223. Helsinki.
- 1982. Petojen nimitykset kosinta- ja hääsanastossa. Suomi 123:3. Helsinki.
- Manninen, I. 1922. Die Dämonistischen Krankheiten im Finnischen Volksaberglauben. Loviisa.
- Paasio, M. 1976. (toim.). Synnyt. Forssa.
- Pahkala, R. 1950. Maat ylenee, metsät lähenee. Seminaarityö. KRTL/HY.
- Paltare, M. 1965. Tukkilaislaulut. Seminaarityö. KRTL/HY.
- Paulson, I. 1958. Die Vorstellungen von den Seelen der Tiere bei den nordeurasischen Völkern. Ethnos 2–4.
- 1961a. Schutzgeister und Gottheiten des Wildes. Uppsala.
- 1961b. Wald- und Wildgeister im Volksglauben der finnischen Völker. Zeitschrift für Volkskunde 57.
- 1965. Karhunkallon riitistä Kalevalassa. KSVK 45. Helsinki.
- Pentikäinen, J. 1968. The Nordic Dead-Child Tradition. FFC 202. Helsinki.
- 1983. Suomalaisen kansanperinteen ihmiskuva ja käsitys luonnosta. Kostiainen, A. (toim.). Ihminen ja luonto. Historian perintö 9. Turku.
- Pessa, T. 1983. Herbalismi nykyaikana. KSVK 63. Pieksämäki.
- Piela, U. & Rausmaa, P.-L. 1982. Sadut. Julkaisussa: Järvinen, I.-R. & Knuuttila, S. (toim.). Kertomusperinne. Tietolipas 90. Pieksämäki.
- Rainio, R. 1963a. Eläinsadut. Julkaisussa: Suomen kirjallisuus I. Keuruu.
- 1963b. Pilasadut ja kaskut. Suomen kirjallisuus I. Keuruu.
- Rantasalo, A. 1933–1934. Suomen kansan muinaisia taikoja IV. Karjataikoja 1–3. SKS:n toimituksia 76. Tampere.
- 1947. Der Weidegang im Volksaberglauben der Finnen II. FFC 135. Helsinki. K.
- Rausmaa, P.-L. 1982. Suomalaiset kansansadut 2. Legendat- ja novellisadut. SKS:n toimituksia 377.

- Pieksämäki.
- Rautavaara, T. 1981. Mihin kasvimme kelpaavat. II painos. Juva.
- Relander, O. 1894. Kuvakielestä vanhemmassa suomalaisessa lyyriisessä kansanrunoudessa. Helsinki.
- Ruutu, M. 1929. Eläinmaailma kannakselaisten uskomuksissa. Virittäjä 8.
- Saarela, T. 1957. Pujottaminen taikuudessa. Seminaariesitelmä. KRTL/HY.
- Salmi, M. 1966. Puru rovioi kasken. Seminaariesitelmä. KRTL/HY.
- Salminen, V. 1935. Metsät suomalaisissa muinaisrunoissa. Metsälehti 9.
- Sarmela, M. 1970. Uhrikivet ja uhripuut. Kotiseutu 5–6.
- 1972. Karhunjoukkojen arvoitus. Kotiseutu 4–5.
- 1974a. Folklore, Ecology and Superstructures. Studia Fennica 18. Forssa.
- 1974b. Talonhaltiat sosiaalisessa kilpailussa. KSVK 54. Vaasa.
- 1984. Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta. Tietolipas 69. Suomen Antropologisen seuran toimituksia 15. Mikkeli.
- Sepänmaa, Y. 1983. Ympäristö ja sen kuvaukset. Genesis 3.
- Sihvo, H. 1973. Karjalan kuva. SKS:n toimituksia 314. Joensuu.
- Siikala, J. 1983. Luonto ja sen voimat varhaiskantaissa kulttuureissa. Julkaisussa: Kostiainen, A. (toim.). Ihminen ja luonto. Historian perintö 9. Turku.
- Simonsuuri, L. 1947. Myyttillisiä tarinoita. Helsinki.
- (toim.). 1951. Kotiseudun tarinoita. Helsinki.
- 1963a. Historialliset ja paikallistarinat. Suomen kirjallisuus I. Keuruu.
- 1963b. Uskomustarinat. Suomen kirjallisuus I. Keuruu.
- Suomen Kansan Vanhat Runot (SKVR). 1908–1948. Osat 1–33. Helsinki.
- Sydow, C. von. 1973. Det ovanliga i tro och sed. Rooth, A.-B. (utgiven av). Folkdikt och folkstro. Lund.
- Sälzle, K. 1965. Tier und Mensch. Gottheit und Demon. München.
- Talve, I. 1979. Suomen kansankulttuuri. SKS:n toimituksia 355. Mikkeli.
- Tanhuanpää, M. 1962. Meren neito, metsän sulho. Seminaariesitelmä. KRTL/HY.
- Tarkiainen, V. 1912. Kotiseudun ylistysrunoista. Suomi 4. jakso, II osa, III. Helsinki.
- 1934. Kultapyörätämme. KSVK 14. Porvoo.
- 1943. Tunnelmarunous. Tarkiainen, V. & Harmas, H. (toim.). Suomen kansan kannel. Helsinki.
- Tillhagen, C.-H. 1958. Folklig läkekonst. Stockholm.
- 1985. Jaktskrock. Falköping.
- Timonen, S. 1980. Näin lauloi Larin Paraske. Pieksämäki.
- 1984. Yksi on tuuli tuttavista. Yksinäisyydestä kansanlyriikassa. Julkaisussa: Achté K. & Kuusi, K. (toim.). Yksinäisyys. Helsinki.
- Toivonen, Y. 1947. Ison Tammen ongelma. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja LIII. Helsinki.
- Tolvanen, J. 1939. Luonnonkuvista Raja- ja Pohjois-Karjalan runoissa. KSVK 19. Porvoo.
- Turunen, A. 1979. Kalevalan sanat ja niiden taustat. Lappeenranta.
- Varonen, M. (toim.). 1891. Suomen kansan muinaisia taikoja. I. Metsästäyttaikoja. Helsinki.
- Vartiainen, K. 1963. Ristitty metsä. Seminaariesitelmä. KRTL/HY.
- Vento, U. 1961. Merellä silmät, metsällä korvat. Seminaariesitelmä. KRTL/HY.
- Viidalepp, R. 1965. Kansankertomukset metsästäytta- giassa. KSVK 45. Helsinki.
- Vilkuna, K. 1941. Karjanhoidon pyhimyksiä. Kotiseutu 4.
- Virtanen, L. 1960. Arvoitus ja sen tehtävä. Julkaisussa: Hautala, J. (toim.). Jumin keko. Tietolipas 17. Forssa.
- & Kaivola-Bregenhøj, A. & Nyman, A. (toim.). 1977. Arvoitukset. SKS:n toimituksia 330.
- 1978. Pahalta suojelevat sadut. KSVK 58. Helsinki.
- Virtanen, P. 1983–1987. Artikkeleita metsäperinteestä. Metsämies 1983–1987.
- Vuorela, T. 1977. Suomalainen kansankulttuuri. 3. painos. Porvoo.
- Åstedt, K. 1960. Mytologisista nenä-yhdynnäisistä. KSVK 40. Helsinki.

Total of 168 references

Summary

The forest in Finnish folklore

The older Finnish folklore, the mental popular culture, gives a very different picture of the cultural history of our forests than, for instance, ethnological research on popular material culture, forest history documents or forest research publications.

Through the folklore it can be observed, how man, who has lived in a self-supporting economy, has experienced the forest around him and how forest images have formed in his mind. One kind of view into this manifold

world is presented by different kinds of tradition. Stories, fairy tales, beliefs, rituals, riddles, phrases, rhymed folk songs, the poetry of Kalevala with its magic formulas, lyrical and narrative poems all shed light, each from its own perspective, on the forest around man and in man's mind and also the world in its totality. Many themes move from one kind of tradition to another, and people have not discriminated between the traditions.

Forest traditions accompanied economic activities, but there were also aspects far removed from the pursuit of immediate material profit. Forest traditions often presented an ecological awareness on the reciprocity of man and nature. The forest could be a sympathetic refuge, an

important scenery of local identity, an object of aesthetic nature description or even a church of philosophical meditation, but also a threatening, mysterious and frightening area, a kind of outer circle - the opposite to homely safety. The forest tradition can also be divided into profane and sacred dimensions. Among the people, however, this kind of division was not made. The kindling of the gun and the ritual of a spell were both natural

parts of the totality of hunting.

Folklore creates exotic views of the life of forest people of olden times, but in the historical continuum its message should be more fully understood and in more practical terms. While tradition or, rather, culture seems to have changed outwardly in recent times, the basic being of man is not so different than before.